

Goternas utvandring från Sverige.

I.

År 1432 var ett stort allmänt kyrkomöte samlat i Basel. Kyrkomötet beslöt inbjuda den nordiska unionskungen Erik av Pommern att låta representera sig vid mötet. Kung Erik antog inbjudan, och den 15 mars 1434 företedde hans representanter, biskop Ulrik av Århus och biskop Nicolaus Ragvaldi av Växiö, sina fullmakter och togo säte i kyrkomötet.

Liksom alla internationella möten i äldre dagar förnötte kyrkomötet i Basel mycken tid på rang- och placeringsfrågor. Den svenske Växiöbiskopen deltog i dessa. Han protesterade mot sin placering. Han gjorde anspråk på främsta platsen vid kyrkomötet. Motiven härför framlade han i ett tal på kyrkomötet den 12 november 1434. De voro rent historiska. Talet är en framställning av svenskarnas forntida vapenbragder.

Nicolaus Ragvaldi ställde i sitt tal Sverige i centrum av världshistorien. Från goternas rike, som nu allmänt kallas Sverige, utvecklade han, hade utvandrat otaliga folk; bland de första av dessa voro östgoter och västgoter. Dessa båda från Sverige utvandrade folk hade under tidernas lopp utfört de märkligaste bedrifter. De hade underkuvat Egypten och Asien. Amazonerna voro gotiska kvinnor, och goterkungen Euriphilus, en syster- eller dotterson till kung Priamus i Troja, hade kämpat och stupat i det trojanska kriget. En av hans efterträdare, drottning Tamyris, hade bragt den persiske stormkungen Cyrus om livet; en annan, kung Antigonus, hade i krig besegrat dennes efterträdare Darius Hydaspes. Icke heller Xerxes, Darius son, kunde med sin väldiga här uträtta något mot goternas beundransvärda makt. Goterkungarna hade senare segerrikt kämpat mot många romerska fältherrar

och mot de romerska kejsarna Decius, Gallus, Volusianus, Valens, Gratianus och Theodosius. De hade i makt tävlat med Alexander den store; vid olika tider hade de erövrat en stor del av Germanien eller Sarmatien, Dacien, Mesien, Thracien, Achaia, Thessalien, Pannonien, Ligurien, Emilien, Tuskien, Gallien, Spanien och Italien. Världens huvudstad, det gamla Rom, hade i sitt 1164. år fallit för goternas angrepp. Goter, vandaler, langobarder, burgunder, de afrikanska västgoterna, daner och sachsare härstammade från svenskarna. Dessas kungar, Erik av Pommerns företrädare, hade också först av alla bekänt sig till den kristna tron. Växiöbiskopens slutsats av denna framställning blev: svenskarnas rike var äldre, starkare och ädlare än andra riken. Detta rike stod ännu i sitt flor och var mäktigt såsom från begynnelsen i sitt eget hemland¹.

Nicolaus Ragvaldi anspråk på främsta platsen vid kyrkomötet i Basel mötte omedelbart gensaga. En spansk andlig, dekanen i Compostella Alfons av Cartagena, bestred bestämt,

¹ Nicolaus Ragvaldi tal i Basel omtalas i protokoll och nära samtida berättelser från kyrkomötet i Basel. Se härom Verner Söderberg, Nicolaus Ragvaldi tal i Basel 1434. Samlaren 1896: 187; Dens., Nicolaus Ragvaldi och Baselkonciliet. Bidrag till Sveriges medeltidshistoria tillägnade C. G. Malmström; Löw, G., Sveriges forntid i svensk historieskrivning I, 3. Utöver av Verner Söderberg förtecknade och delvis avtryckta källställen numera även Tagebuchaufzeichnungen zur Geschichte des Baselerkonzils 1431—1435. Concilium Basiliense ed. Haller V, 108.

Talet i sin helhet har med vissa avvikelser, men i huvudsak verbalt överensstämmande återgivits av Thomas Ebendorfer i hans före 1464 skrivna *Chronicon austriacum*. *Scriptores rerum Austriacarum* II, 690 och av Johannes Magnus, *Historia de omnibus regibus Gothorum Sueonumque* 533. Rom 1554. Även Ericus Olai har känt och i sin *Chronica regni gothorum* använt Nicolaus Ragvaldi tal. Talet torde sålunda ha funnits även i Sverige, säkerligen i Uppsala, där Nicolaus Ragvaldi var ärkebiskop 1438—1448. Det finnes sålunda ej anledning anta, att Thomas Ebendorfers krönika, helst som denna trycktes först 1725, skulle vara Johannes Magnus' källa. Schück, H., *Kgl. Vitterhetsakademien* I, 10. Då kyrkomötet beslöt, att Nicolaus Ragvaldi protest skulle avgivas skriftligen, återgå Ericus Olai utdrag samt Thomas Ebendorfers och Johannes Magnus' återgivande av talet utan tvivel på dennes egen avfattning av detsamma. Nicolaus Ragvaldi tal torde sålunda vara bevarat i nära nog autentisk form.

att den svenske biskopens motivering för sina anspråk hade bärkraft. Alfons av Cartagena hade själv uppfattningen, att hans hemland Spaniens goter en gång utvandrat från de danska kungarnas rike, från Gothia. Han menade också, att de spanska kungarna härstammade från goternas furstar. Men han drog härav en annan slutsats än Nicolaus Ragvaldi. De goter, replikerade han på dennes tal, som i lugn och ro stannat kvar i sitt iskalla hemland, kunde icke anses ha något företräde framför de berömde och tappra män, som utvandrat och erövat nya land. Dessa senare voro långt förnämligare. Vem erkänner icke, frågade den spanske dekanen retoriskt, att Alexander den store och hans efterträdare äro förtjänta att äras framför de macedonier, som sutto stilla i sitt hemlands undängömda vrår¹.

Nicolaus Ragvaldi stora tal ledde icke till något resultat i fråga om hans placering vid kyrkomötet i Basel. Dess betydelse ligger på annat håll.

II.

Nicolaus Ragvaldi berättelse om goternas utvandring från Sverige och hans framställning av detta folks senare historia har ytterst sin utgångspunkt i den östromerske historikern Jordanes' arbete om goternas ursprung och bragder, »De origine actibusque getarum»². Arbetet är skrivet vid mitten av 500-talet. Jordanes själv uppger, att det är en kort sammanfattning av statsmannen Cassiodorus Senators något årtionde tidigare skrivna, nu förlorade tolv böcker om samma ämne. På 1400-talet var Jordanes' arbete sedan århundraden känt ute i Europa, i varje fall i sammandrag eller utdrag, och hade i större eller mindre utsträckning använts i tysk, fransk, spansk och även norsk historieskrivning³. På

¹ Alfons a Carthagena, *Anacephaleosis regum hispanorum. Scriptores rerum hispanicarum aliquot* 620. Frankfurt 1579.

² *Monumenta Germaniæ historica. Auct. antiqv. V:1.*

³ Jordanes verk har exempelvis använts i följande arbeten: *Ravennatis anonymi cosmographia* ed. M. Pinder et G. Parthey. Berlin 1860; *Freculphus Lexoviensis, Chronicon*. Migne, *Patrologia latina* 106:959; *Herigerus et Ansel-*

ett eller annat sätt har Nicolaus Ragvaldi kommit över ett dylikt sammandrag, okänt vilket, av Jordanes' arbete. När han i Basel satt och skrev sitt tal har han haft detta framför sig. Sammandraget har satt honom i tillfälle att riktigt återge själva huvudlinjerna i Jordanes' framställning¹.

Det ligger i vår tid i öppen dag, att den framställning, som Nicolaus Ragvaldi på grundval av Jordanes' arbete ger av goternas historia, till stora delar är rena fantastier. Goterna ha aldrig underkuvat Egypten och Asien eller kämpat i det trojanska kriget. Lika litet ha amazonerna haft något med goterna att skaffa eller ha dessa senare fört krig med de persiska storkungarna Cyrus, Darius Hydaspes och Xerxes eller i makt tävlat med Alexander den store. Historisk forskning har sedan länge klarlagt, hur dessa fantastier i Jordanes' framställning tillkommit.

Ett utmärkande drag för så gott som all äldre historiskrivning är att utnyttja och draga vittgående slutsatser från namnligheter. Cassiodorus Senator, Jordanes' föregångare, har i sin goternas historia använt denna metod. Folknamnen goter och geter likna varandra, och geterna kallas av grekiska författare ofta skyter. Uppfattningen att dessa tre folk voro ett och samma folk var gammal. Cassiodorus

mus, *Gesta episcoporum tungrensium*. Migne, a.a., 139:1022; Ekkehardus *Uraugiensis*, *Chronicon universale*. *Monumenta Germaniæ historica*. *Scriptores* VI:120; Sigebertus *Gemblacensis*, *Chronica*. *Mon. germ. hist. Script.* VI:301; Rodericus *Toletanus*, *De rebus Hispaniæ*. *Hispania illustrata* II:32. Frankfurt 1603. *Theodricus monachus*, *Historia de antiquitate regum Norwagiensium*. *Monumenta historica Norvegiæ* ed. G. Storm. Kristiania 1880.

¹ Nicolaus Ragvaldi tal innehåller även uppgifter, som ej återfinnas hos Jordanes. Han berättar sålunda, att utom goterna även en lång rad andra germanfolk, turkilinger, heruler, vandaler, langobarder, burgunder, de afrikanska västgoterna, daner och sachsare utvandrat från Sverige eller härstammade från svenskarna. Uppgifterna förutsätta icke med nödvändighet, att Nicolaus Ragvaldi förutom ett sammandrag av Jordanes' arbete känt och begagnat även andra historiska arbeten om germanerna. Medeltida sammandrag av Jordanes' arbete innehålla även dessa uppgifter. — Avvikelser från Jordanes' framställning finnas även i Nicolaus Ragvaldi tal. Så länge dettas närmaste källa ej exakt kan fastställas, är det omöjligt avgöra om avvikelserna återgå på denna eller härröra från Nicolaus Ragvaldi själv.

Senator upptog den. Nästa steg var att på goterna överföra de många och stora bedrifter, som i äldre berättelser tillskrevos geter och skyter. Cassiodorus Senator tog detta steg. I bestämd avsikt. Han nådde därmed ett mål, som var kärt och eftersträvat i 500-talets gotiska politik. Goterna voro vid denna tid bosatta inom det romerska rikets gränser och voro Italiens herrar. Romarna betraktade dem som ett barbarfolk, ett ungt folk utan historia. Motsättningen mellan de germanska erövrarna och den gamla romerska befolkningen var stark. Cassiodorus Senator var målsman för en politik, som sökte utjämna denna motsättning. Han tog därvid historieskrivningen i sin tjänst. För goterna annekterade han geternas och skyternas historia och gav dem härigenom ett stort förflutet. Cassiodorus Senator, en politiserande historiker, diktade sålunda åt det härskande barbarfolket en historia, som kunde mäta sig med, ja, överträffade romarnas egen. Barbarfolket blev i ålder och bragdriktedom romarnas jämnlikar¹.

Nicolaus Ragvaldi har i sitt tal i Basel fortsatt på samma väg. Folknamnet goter liknar även folknamnet götar. Nicolaus Ragvaldi, som själv hörde hemma i det svenska Götalandet, i Växiö, drog slutsatsen, att goter och götar voro samma folk. Jordanes' goter — geter — skyter blevo de svenska götarna. Goternas historia, sådan Jordanes berättade den, blev för Nicolaus Ragvaldi de svenska götarnas, Sveriges historia.

Identifikationen av goter och götar skymtar redan i en svensk översättning av Moseböckerna från mitten av 1300-talet och i äldre medeltida latinska texter, i vilka Götaland översatts med Gothia och götarna med gothi. Hos Nicolaus Ragvaldi vilar denna identifikation emellertid icke enbart på namnligheten. Till grund ligger även en Jordanes' berättelse, att goterna en gång utvandrat från »Scandza». Scandza är enligt Jordanes en stor ö i den norra delen av Oceanen, hos honom det hav, som kringflyter den cirkelrunda jorden.

¹ Wattenbach-Levison, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter I, 70, 75. Weimar 1952. Köpke, R., Die Anfänge des Königthums bei den Gothen 89. Berlin 1859.

Dess läge bestämmes närmare med orden: ön ligger mitt emot floden »Vistula», Weichsel.

Geografer och historieskrivare hade före Nicolaus Ragvaldi ej lyckats bestämma vad Jordanes' Scandza var för en ö. De hade dimmiga föreställningar om Nordeuropas geografi och menade, att Scandza var en ö i Skytien, »antiqua Scythia», det gamla Skytien. Scandza var för dessa geografer och historieskrivare icke Danmark, Norge och Sverige; folket på Scandza talade ett annat tungomål än folket i dessa länder, förklarade den spanske historikern Rodericus Toletanus¹. Nicolaus Ragvaldi gjorde här en vetenskaplig insats. Han kände Nordeuropas geografi och gav en ny lokalisering av Jordanes' Scandza. Denna ö, som låg mitt emot Weichsel, kunde för honom ej vara annat än götarnas land, »regnum gothorum», som nu allmänt kallas Sverige.

Nicolaus Ragvaldi har i sitt tal i Basel givit en ny lokalisering av Jordanes' goter. De goter, om vilka denna handlar, voro götar; Jordanes' Scandza var Sverige. Den svenske prelaten och humanisten har menat sig härigenom även ha fastslagit historiska fakta: goterna, det kanske ryktbaraste germanfolket, voro svenskar och hade en gång utvandrat från Sverige.

De grunder, på vilka Nicolaus Ragvaldi byggt dessa slutsatser om goterna och Sverige äro namnligheten mellan goter och gautar — götar samt Jordanes' berättelse om goternas utvandring från Scandza. Den första av dessa grunder saknar bärkraft. En namnlighet av denna art säger ingenting om en utvandring vare sig från Sverige till Europas kontinent eller, vilket är lika troligt, från denna till Sverige. Språkhistorisk forskning har också sedan mera än ett år-

¹ Ravennatis anonymi cosmographia ed. M. Pinder et G. Parthey 29, 421; Sigebertus Gemblacensis, a.a., 301; Rodericus Toletanus, a.a., 29; jfr Nordström, J., Goter och spanjorer. Lychnos 1944—1945, 268. Sigebertus betraktar även Scandinavia som en skytisk ö. I ett tillägg, scholion, till Adam av Bremens kyrkohistoria har författaren, möjligen Adam själv, varit inne på riktig väg. Han återfann de romerska historieskrivarnas Scantia, Gangavia och Scandinavia i Skåne, som han föreställde sig vara en ö eller halvö. Adam av Bremen ed. Schmeidler 234.

hundra fastställt, att goter och götar språkligt sett äro två olika namn¹. Återstår Jordanes' berättelse. Det kan knappast råda tvivel om att Nicolaus Ragvaldi i princip tolkat denna riktigt: goterna ha enligt denna kommit från skandinaviska halvön. Men icke heller därmed har han fastslagit några historiska fakta. Innan detta kan ske, återstå två frågor att lösa: varifrån stammar Jordanes' berättelse och är den trovärdig eller ej. Nicolaus Ragvaldi ställde icke dessa frågor. De voro helt främmande för honom likaväl som för det stora flertalet historieskrivare i hans samtid. Lika litet som biskopen Nicolaus Ragvaldi tvivlade på den heliga skrift, tvivlade historikern Nicolaus Ragvaldi på Jordanes' berättelse.

III.

När Jordanes skrev sitt verk om goterna kände han två olika berättelser om dessas härkomst. Han återger dem båda. Enligt den ena skulle goterna ha kommit från Britannien eller någon annan ö: de skulle ha levat i slaveri där och av någon friköpts för priset av en häst². Enligt den andra berättelsen skulle goterna, som redan berörts, ha kommit från Scandza. Det har tydligen rått osäkerhet om goternas härkomst på Jordanes' tid. Men Jordanes tar bestämt ståndpunkt i denna fråga. Berättelsen om goternas härkomst från Britannien är en fabel, som han ingenstädes påträffat i skrift; den är »pladder av gamla gummor», säger han.

Jordanes godtar berättelsen om goternas härkomst från

¹ Zeuss, Kaspar. *Die Deutschen und die Nachbarstämme* 134. München 1837; Wessén, E., *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria* 85, 86. Uppsala 1924.

² *Nec eorum fabulas alicubi reperimus scriptas, qui eos dicunt in Britannia vel in unaqualibet insularum in servitute redactos et in unius caballi praetio a quodam ereptos aut certe si quis eos aliter dixerit in nostro urbe, quam quod nos diximus, fuisse exortos, nobis aliquid obstrepebit; nos enim potius lectioni credimus quam fabulis anilibus consentimus.* Jordanes, *De origine actibusque getarum. Monumenta Germaniae historica. Auct. antiqv. V:1*, 63. Att detta ställe hos Jordanes avser goterna framgår av föregående och efterföljande satser.

Scandza¹. Enligt *en* uppgift hos honom skola goterna med sin kung Berig på tre skepp ha utvandrat från Scandza. Enligt en annan skola de såsom en bisvärm ha brutit fram ur skötet av denna ö och kommit till Europa. Från den kust av Oceanen, där de landat, skola de senare ha dragit till de yttersta delarna av Skytien vid Svarta havet².

För uppgiften om goternas vandring till Svarta havet åberopar Jordanes goternas gamla dikter och en goternas i övrigt okände historieskrivare Ablavius. Dikterna, säger han, berätta om denna händelse nästan såsom en historiebok³. Vandringsen anses av nutida arkeologer och filologer tillhöra historien och icke endast sagan; den menas ha ägt rum under mitten av andra århundradet e. Kr. Berättelsen om goternas utvandring från Scandza gäller en långt äldre händelse. Denna utvandring anses i våra dagar ha ägt rum mera än ett halvt årtusende före Jordanes' tid. För denna vandring åberopar Jordanes icke några gamla dikter, icke heller någon namngiven äldre historieskrivare. En senare forskning har emellertid alltid menat, att den skulle gå tillbaka på dylika källor, vara en gammal tradition, en goternas egen stamsaga. Något bevis för detta antagande har dock aldrig givits.

Ursprunget till Jordanes' berättelse om goternas utvandring från Scandza torde i själva verket vara att söka på annat håll.

IV.

Vid mitten av 370-talet satte germaninvasionen i romarriket in i större skala. Goterna gingo i spetsen. Västgoterna, som österifrån hotades av hunnerna, gingo över Donau, och

¹ I sin berättelse om folken på Scandza nämner Jordanes bl. a. folken vagoth, gauthigoth och ostrogothæ. Det är icke uteslutet, att Jordanes — eller redan Cassiodorus — sammanställt dessa folknamn med folknamnet goter och att denna sammanställning spelar en roll för att han godtagit berättelsen om goternas härkomst från Scandza.

² Jordanes, *De origine actibusque getarum*. *Monumenta Germaniæ historica*. Auct. antiqv. V:1, 63, 55, 58, 60, 82.

³ Jordanes, a.a. V:1, 61.

kejsar Valens upplät 376 boplatser åt dem på Balkanhalvön. Snart nog kom det emellertid till krigiska sammanstötningar, och goterhärar drogo plundrande och härjande över nära nog hela Balkanhalvön. Goterfolket blev därmed ett aktuellt problem i romarriket.

Under långa tider hade goterfolket varit ett av romarrikets grannfolk. Det hade med säkerhet sedan 200-talet bott i de i romarriket välkända landen norr om Svarta havet. Nu ställdes frågan om varifrån detta talrika, storväxta och kraftiga folk ytterst kom.

Redan under åren närmast efter goternas inträngande i romarriket avhandlade den helige Ambrosius av Milano denna fråga i sin vid årsskiftet 377—378 skrivna, kejsar Gratianus tillägnade skrift »De fide». Frågan fick här ett bestämt svar. Grundvalen för detta var inga stamsagor eller samtida uppgifter. Den var enligt Ambrosius' uppfattning långt säkrare, den säkraste av alla historiska källor: den heliga skrift. Namnet goter förekommer visserligen icke i denna, men bibeln kan läsas på många sätt. Den lästes annorlunda på 300-talet än i våra dagar. Man sökte då mera än nu anspelningar på aktuella händelser, och Ambrosius lyckades finna goterna i bibeln.

»Från norr skall olyckan bryta in över alla landets inbyggare», heter det hos Jeremia. Profeten utlägger satsen. »Se, jag skall låta komma över eder, I av Israels hus, ett folk från fjärran land, ett starkt folk, ett urgammalt folk, ett folk, vars tungomål du icke känner och vars tal du icke förstår. Deras koger är en öppen grav; de äro allesammans hjältar. De skola förtära din skörd och ditt bröd, de skola förtära dina söner och döttrar, de skola förtära dina får och fäkreatur, de skola förtära dina vinträd och fikonträd. Dina befästa städer, som du förlitar dig på, dem skola de förstöra med svärd». På ett annat ställe säger Jeremia: »folket kommer från jordens yttersta ända»¹. Profeten Hesekiel lämnar närmare uppgifter om detta folk. I en profetia hos honom

¹ Jeremia I, 14; IV, 6; V, 15; VI, 1, 22; X, 22. Jfr 5 Mosebok XXVIII, 49; Jesaja V, 26.

heter det: »Profetera därför, du människobarn och säg till Gog: Så säger Herren, Herren: Se på den tiden, när mitt folk Israel åter bor i trygghet, då skall du (Gog) förnimma det. Du skall då komma från ditt land längst uppe i norr, du själv och många folk med dig, allesammans ridande på hästar, en stor skara, en talrik här»¹.

Den helige Ambrosius har i sin skrift »De fide» från de första goterkrigens tid tagit fasta på denna Hesekiels profetia. För en nutida bibelläsare torde det vara svårt, ja omöjligt att finna något sammanhang mellan denna och goterna och goterkrigen. Men ändrar man bara en enda bokstav i profetian öppnas möjlighet härför. Den helige Ambrosius gjorde denna ändring. Han läste Gog som Goth. »Gog iste Gothus est», Gog är Gothus, förklarar Ambrosius kategoriskt. Slutsatsen blir: Gothus och hans folk, goterna, ha kommit från ett land längst uppe i norr. Hesekiels profetia gällde Ambrosius' egen tid. Liksom Herren slutligen krossat Gog och hans folk har Herren lovat Rom segern över Gothus och goterna, säger Ambrosius².

Den helige Ambrosius' uppfattning att goterna kommit från ett land längst uppe i norr har företrädare även i den samtida profana litteraturen. Den möter sålunda i Claudius

¹ Hesekiel XXXVIII, 14; XXXIX, 2.

² Namque et futuram nostri depopulationem et bella Gothorum Ezechiel illo jam tempore prophetavit: sic enim habes: Propterea prophetiza, fili hominis, et dic: O Gog, haec dicis Dominus: Nonne in die illa cum constitueret habitare populus meus Israel in pace, surges et venies de loco tuo, ubi extremo Aquilone (Hesekiel XXXVIII, 14). Gog iste Gothus est, quem iam videmus exisse, de quo promittitur nobis futura victoria, dicente Domino Migne, Patrologia latina XVI, 611.

Identifikationen Gog — Gothus var djärv och kyrkofadern Hieronymus ställde sig i sin Liber hebraicarum questionum in Genesim, skriven före 392, tveksam till densamma. »Quod utrum verum sit, praelii ipsius fine monstratur», skriver han. Migne, Patrologia latina 23, 1000; jfr hans kommentar till Hesekiel, Migne, Patrologia latina 25, 325. Men när biskop Proclus i Konstantinopel tillämpade samma profetia på de barbarfolk, som i kejsar Theodosius II:s tid härjade i romarriket, mottogs detta med våldsamt jubel. Socrates, Historia ecclesiastica. Migne, Patrologia graeca 67, 834. Identifikationen blev senare nära nog allmänt erkänd och använd.

Claudianus år 402 skrivna dikt om slaget vid Pollentia eller det gotiska slaget samma år. »Goterna är ett mäktigt folk», skriver han: »det har fostrats i Björnens hårda snörika himmelstreck»¹.

Goternas stamland har sålunda redan under folkvandringstidens första årtionden förlagts till det nordligaste norr. Hesekiels profetia och namnlikheten Gog — Gothus ha därvid varit bestämmande faktorer. Men icke de enda. Förläggningsen står även i nära sammanhang med de föreställningar, som den antika världen hade om land och folk i det nordligaste Europa.

V.

En av de ledande tankarna i den antika världens historiska och geografiska litteratur är, att det finnes ett sammanhang mellan ett land och dess folk. Ett folks både fysiska och psykiska egenskaper bestämmas helt eller väsentligt av naturen i det land, som det bebor. Den historiska utvecklingen är ytterst avhängig av naturen. Främst klimatiska förhållanden tillmätas avgörande betydelse. Tanken träffas redan under 400-talet f. Kr. i en hippokratisk skrift: »Om luften, vattnet och boningsorten» och skymtar även i Herodotus' historieverk. I den förra heter det: »De folkstammar i Europa, som bebo ett bergigt, rått, högt beläget och vattenrikt land, där årstidernas förändringar visa stora olikheter bli, naturligt nog, högväxta och till arbete och manliga bedrifter väl skickade, och det råa och ohyvsade framträder ej minst hos sådana naturer. De åter, som bebo betesrika och varma dalsänkningar, där varma vindar ha övertaget över de kalla, och vattnet som brukas till dryck är varmt, kunna ej bli storväxta eller proportionellt utvecklade; de växa på bredden och bli köttfulla, ha svart hår, snarare mörk än ljus hudfärg och mindre slem än galla. Mod och uthållighet ha de visserligen ej i lika hög grad fått

¹ »Validam gentem, quam dura nivosis educat Ursa plagis». Claudii Claudiani De bello Pollentino sive gothico 134. Monumenta Germaniæ historica. Auct. antiquiss. X, 264. Claudius använder namnet gætæ för goterna.

av naturen, men dessa egenskaper kunna förvärfvas, om goda lagar stå dem till buds.» Hippokrates utvecklar ytterligare, att jämnhet och ojämnhet i klimatet likaväl som den jordmån, ur vilken människan hämtar sin näring och det vatten, som hon använder, bestämmer både hennes yttre gestalt och karaktär¹.

Denna Hippokrates' framställning har fått mäktig betydelse. Dess inflytande gör sig gällande ännu i våra dagar. Tanken om ett sammanhang mellan ett lands natur och klimat och de egenskaper, som utmärka dettas folk upptogs nämligen av upplysningstidens filosofer, främst av Montesquieu i hans »*Esprit des Lois*». Den har under följande århundraden aldrig släppt sitt grepp om västerländsk tankevärld. Kanske än större var denna tanke inflytande under antiken. I något skiftande utformning blev den för att använda Eduard Nordens ord allmångods i antikens bildade värld. Antikens matematiska geografi gav den en viss schematisering. Polhöjden ansågs bestämma växlingarna i den levande naturen och olika folks egenart och kulturställning. Skarpt utformad möter denna uppfattning framför allt hos Aristoteles och under 2. och 1. århundradet f. Kr, hos den grekiske historikern Polybios, den grekiske forskaren Poseidonius och dennes eftersägare, den romerske arkitekten Vitruvius. Folk, som levde inom olika breddgrader, voro enligt denna uppfattning av naturen utrustade med olika anlag, med olika kroppsgestalt och olika egenskaper. Folken i det norra himmelstreck (quæ sub septentrionibus nutriuntur gentes) skilde sig rasmässigt från andra folk. De hade en stor och stark kroppsbyggnad, ljus hudfärg, rakt uppstående, rött hår, blågrå ögon och voro blodfulla; de voro tappra men hade trög tankegåva. Orsaken var den stora fuktighets-

¹ Hippocrates, Om luften, vattnet och boningsorten. Littré, *Oeuvres complètes d'Hippocrate* II, 12; Löwegren, M. K., *De hippokratiska skrifterna i svensk översättning* I, 18, 39. Herodotus II, 35. Pöhlmann, R., *Hellenische Anschauungen über den Zusammenhang zwischen Natur und Geschichte* 37, Leipzig 1879.

mängden och den atmosfäriska avkylningen i detta himmelstreck¹.

Parallellt med denna naturvetenskapligt grundade uppfattning om folken i norr går i den klassiska litteraturen en annan. Den tillhör en etnografisk sagodiktning. I denna berättas om ett folk, hyperboreerna, vars boplats stundom förlägges till en ö i den norra delen av Oceanen. Folket levde i ostörd lycka, säges det. Det kände icke till några sjukdomar².

Uppfattningen om ett sammanhang mellan natur och folk har i många avseenden grundläggande betydelse för förståelsen av de antika historieskrivarnas skildringar av germanerna och dessas historia. Även ett annat förhållande är av vikt för en rätt förståelse av dessa. Historia var under antiken icke vetenskaplig forskning. Det var en litterär genre och räknades till retorik och skönlitteratur. Dess mål var i enlighet härmed i första rummet icke att ge en sann framställning. Huvudsaken var, att ett historiskt arbete var till form och innehåll konstnärligt fulländat, ett litterärt konstverk. Samtidigt skulle det fylla andra aktuella politiska eller pedagogiska krav. När det gällde de avlägsna folken i norra Europa skilde man i Rom icke alltför noggrant på dessa. De uppfattades såsom en mer eller mindre homogen barbarmassa. Skildringar av dessa folk följde också i mycket ett en gång fastslaget schema. För antikens historieskrivare fanns därför inga hinder för att på germanerna överflytta skildringar av andra folk, som bodde i samma himmelstreck. Så har också i stor utsträckning skett. Lika litet fanns några hinder för att ge förklaringar till svårförståeliga förhållanden med utgångspunkt från lärda teorier. En senare tids forskning saknade länge blick för denna, den antika historieskrivning-

¹ De viktigaste källställena äro: Aristoteles, *Problematum* XIV. Polybios IV, 21; Vitruvius VI, 1. Senare framställningar: Pöhlmann, R., a.a.: *Trüdingen*, K., *Studien zur griechisch-römischen Ethnographie*. Basel 1918: Norden, E., *Die germanische Urgeschichte in Tacitus Germania* 59, 105. Leipzig 1923.

² Rohde, Erwin, *Der griechische Roman* 183, 210, 226. Leipzig 1900.

ens karaktär. Den har ofta råkat på villovägar genom att troskyldigt godta dennas berättelse om germanerna¹.

Många för romarna svårförståeliga förhållanden knöt sig till germanfolket. Ett av dessa gällde folkets storlek. Redan Caesar och Tacitus framhålla i sina skildringar av germanerna, att dessa äro ett stort och talrikt folk. Under följande århundraden blir germanernas oräkneliga mängd ett ofta återkommande tema hos antikens författare. Uppfattningen byggde på erfarenheter vunna inom det romerska rikets gränser. Germanien levererade massor av slavar till Medelhavsländerna, och stora germanska folk invaderade romarriket. Men krigare och köpmän, som varit i Germanien, berättade samtidigt, att det utmärkande för detta land var de oerhörda skogarna och de väldiga kärr- och ödemarkerna. Germanien var enligt dem ett fattigt och glest befolkat land.

I romersk uppfattning rådde sålunda en motsättning mellan germanernas mängd och deras lands naturliga förutsättningar. Germanmassorna kunde icke komma från det fattiga och glest befolkade Germanien, som romarna kände. Frågan blev: varifrån kom germanmassorna? Frågan besvarades genom en teori, framsprungen ur uppfattningen om ett sammanhang mellan natur och folk. Germanernas talrikhet hade sin förklaring, menade man, i naturförhållandena i de nordligaste delarna av deras land. Dessa land voro ännu knappast mera än till namnet kända, och fältet var sålunda fritt för luftiga konstruktioner. Polhöjd och klimat skapade i dessa nordliga land, teoretiserade man, oväntat nog, gynnsammare betingelser för folkökning än i

¹ Framför andra har Eduard Norden i sitt arbete *Die germanische Urgeschichte in Tacitus Germania* (Leipzig 1923) uppvisat, att Tacitus i sin *Germania* på germanerna överfört talrika motiv från grekisk etnografisk litteratur. Se även Gunnar Rudberg, *Zum antiken Bild der Germanen*. Avhandlingar utgitt av Det norske Videnskabs-Akademi i Oslo. II Hist.-Filos. Klasse 1933. No. 5. Enligt Eduard Nordens uppfattning i *Vorwort zum zweiten Abdruck* minskar detta icke den taciteiska skriftens källmässiga värde för kunskapen om det specifikt germanska. Han betraktar denna skrift fortfarande såsom ett källverk av första rang. Uppfattningen synes vara alldeles ohållbar.

sydliga trakter. Germanmassorna föddes i dessa land långt borta i norr. De kommo från dessa.

Denna uppfattning har kommit till klart uttryck i Paulus Diaconus' framställning av langobardernas historia. Ett lån från sagan om hyperboreerna, som ej kände sjukdomar, kan även spåras i denna. Paulus Diaconus skriver: »Ju avlägsnare landen i det norra himmelstrecket ligga från solen och solvärmens, och ju mera nerfrusna de äro av snö och köld, desto hälsosammare äro de för människan och desto mera lämpade för folkens fortplantning; alla sydliga länder äro däremot genom att de ligga närmare solen och solvärmens alltid över måttan fulla av sjukdomar och mindre lämpade för människans fortplantning. På grund härav födas ofantliga människomassor upp mot nordpolen.» Då länderna i norr frambragt så många människor, att de knappast räckte till för att livnära dem, utvecklar Paulus Diaconus vidare, ha många folk utvandrat från dem. Han nämner goter, vandaler, rugier, heruler, turkilinger och langobarder, vilka senare kommit från en ö som kallas Scandinavia¹.

Den framställning, som de antika författarna ge av Nord-europas befolkningsförhållanden har sin grund och förklaring i denna uppfattning om detta lands lämplighet för folkens fortplantning. »Intet himmelstreck är rikare på folk än det ripheiska», säger Valerius Flaccus i sin under senare delen av första århundradet e. Kr. skrivna dikt *Argonautica*; »hur många av Mæotiens vapenföra män, som än falla i eviga strider, så tryter det aldrig på fruktsamma kvinnor i stånd att fylla landet mellan de två björnarna och den stora draken (det norra himmelstrecket) med människor².» Vid sam-

¹ *Septemtrionalis plaga quanto magis ab aestu solis remota est et nivali frigore gelida, tanto salubrior corporibus hominum et propagandis est gentibus coaptata; sicut e contra omnis meridiana regio, quo solis est fervori vicinior, eo semper morbis habundat, et educandis minus est apta mortalibus. Unde fit, ut tantae populorum multitudines arctoo sub axe orientur. Pauli Historia langobardorum I, 1, ed. G. Waitz. Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum. Hannover 1878.*

² *Neque enim plaga gentibus ulla ditior: æterno quamquam Mæotia pubes Marte cadat, pingui numquam tamen ubere deficit, quod geminas arctos magnumque quod impleat anguem. Valerius Flaccus, Argonautica VI, 37.*

ma tid, som Valerius Flaccus levde, blev den nordligaste delen av Germanien känd i Rom. Denna, i antiken kallad Thule, Scandinavia eller Scandza, var då likaväl som nu ett av Europas glesast befolkade land. Men de antika författarna ge en annan, verklighetsfrämmande bild. De ha hit överflyttat den uppfattning om befolkningsförhållandena i det ripheiska himmelstrecket, som möter hos Valerius Flaccus. Thule, Scandinavia och Scandza skildras icke blott som en ö av oerhörd storlek. Det uppges även att den är mycket folkrik. Plinius säger i sin *Historia naturalis*, att folket där — han kallar det hillevioner — omfattar 500 folkstammar och kalla sitt land en annan världsdel. Tacitus talar i *Germania* om suionerna, svearna. De äro mäktiga genom män och vapen, säger han. Prokopios, Jordanes' samtida, berättar, att Thule är bebott av tretton folkrika stammar. En av dessa nämner han vid namn: gautoi, »ett mycket talrikt folk»¹.

VI.

Berättelsen om goternas utvandring från Scandza ger en inblick i hur historieskrivarna arbetat och gjort historia.

Goternas boplatser under 200-talet kan med säkerhet bestämmas. De bodde i landen norr om Svarta havet. Under föregående århundraden förlägga romerska författare — Tacitus och Ptolemaios — deras boplatser till de östra delarna av Mellaneuropa. Deras uppgifter äro alltför svävande och osäkra för att tillåta en exakt bestämning². I slutet av 300-talet — i goterkrigens tid — få goterna nya boplatser. På grundval av en lätt förändrad profetia om Gog och hans folk hos profeten Hesekiel förlade den helige Ambrosius goternas äldsta boplatser till världens nordligaste land. Vid samma tid uppger skalden Claudius Claudianus att goterna fostrats i det norra himmelstrecket.

¹ Plinius, *Historia naturalis* IV, 96; Tacitus, *Germania* kap. 44; Prokopios, *Kriget mot goterna* II, 15. Jfr även C. Iulii Solini, *Collectanea rerum memorabilium* ed. Mommsen 20.

² Se härom närmare nedan sid. 179.

Den helige Ambrosius' och Claudius Claudianus' uppfattning blev under följande tid utgångspunkt för ett närmare bestämmande av goternas äldsta boplatser. På Jordanes' tid var Britannien ett av jordens nordligaste kända land; Scandza var det nordligaste. Det låg vid jordens yttersta ända. Goternas ursprungliga hemort förlades i anslutning till den helige Ambrosius och Claudius Claudianus än till den ena än till den andra av dessa öar. Jordanes förkastade, som tidigare omnämnts, den förra av dessa uppfattningar. Han placerade goternas äldsta boplatser längst uppe i norr, på Scandza. Till detta har hos Jordanes kommit ännu något nytt. Detta nya är antikens uppfattning om Scandza som en stor och mycket folkrik ö och dess teorier om de gynnsamma förutsättningar, som här funnos för folkökning. Jordanes' berättelse om att goterna en gång utvandrat från Scandza är uppbyggd på grundval av dessa förutsättningar. Några ord om Scandza i berättelsen förråda att den har detta ursprung. Scandza karaktäriseras som en folkrik ö i den norra delen av Oceanen. Den är bebodd av en massa olika folk. Och än vidare och avgörande. Jordanes säger uttryckligen: Scandza är »officina gentium», folkens avelsstation, »vagina nationum», folkens moderssköte. Goterna skola som en bisvärm ha brutit fram ur skötet av denna ö¹. Orden visar evident, att bakom Jordanes' berättelse ligger uppfattningen om de gynnsamma betingelser, som Scandza hade för folkens fortplantning.

Jordanes' berättelse om att goterna kommit från Scandza återgår icke på någon goternas egen stamsaga. Den har icke ens den ringa historiska trovärdighet, som kan tillmätas en dylik. Berättelsen har ett annat ursprung. Den är en lärd konstruktion ytterst grundad på en profetia hos Hesekiel och på en teori om Scandzas gynnsamma förutsättningar för folkavel, dess egenskap av folkens avelsstation och moderssköte. Dess värde som historisk källa för goternas historia är lika med noll.

¹ Jordanes, a.a. V, 56, 60.

VII.

Nicolaus Ragvaldi uppfattning att goterna voro svenskar, som en gång utvandrat från Sverige, är byggd på ohållbar grund. Likheten mellan namnen goter och götar ger intet stöd åt denna uppfattning. Jordanes' berättelse, den andra bevisgrunden, är tillkommen mera än ett halvt årtusende efter den skildrade händelsen. Den är av annan karaktär än den även av Jordanes återgivna berättelsen, att goterna kommit från Britannien¹. Den är icke »pladder av gamla gummor», som Jordanes själv säger om denna. Den är liksom Cassiodorus-Jordanes' identifikation av goterna med geterna-skyterna, en lärd dikning. Både dess sena tillkomst och »lärda» karaktär utesluter, som i det föregående framhållits, att ge den något vitsord i frågan om goternas ursprungliga hemland.

Nicolaus Ragvaldi samtid dömde annorlunda. Hans tal i Basel gav honom ingen högre placering vid kyrkomötet, men det blev en stor vetenskaplig framgång. Hans uppfattning om goternas härkomst slog omedelbart igenom. Den blev av omvälvande betydelse för historieskrivningens framställning av goterfolkets äldsta historia.

Bland åhörarna av Nicolaus Ragvaldi tal voro två aktiva historieskrivare, som hade intresse för goternas historia. Den ene var en österrikare, Thomas Ebendorfer, som på kyrkomötet var representant för universitetet i Wien. I sin före 1464 skrivna *Chronicon austriacum* införde han Nicolaus Ragvaldi tal otvivelaktigt i sin helhet². Den andre var en spanjor, dekanen i Compostella, senare biskopen i Burgos, Alfons av Cartagena. Han var kung Johan II:s av Kastilien sändebud vid kyrkomötet och har senare skrivit en sammanfattning av de spanska kungarnas historia, *Anacephaleosis regum hispanorum*. I denna anslöt han sig till Nicolaus Ragvaldi

¹ Se ovan sid. 167.

² Se ovan sid. 162 n. 1.

uppfattning. Dock icke utan en understucken, förnuftmässig kritik. Gothia är ett litet land, skriver han; det är otroligt, att detta ensamt frambragt så väldiga härmassor som goternas. Dessas urhem är enligt Alfons' av Cartagena mening att söka i alla de länder, som lyda under kungarna av Danmark, sålunda i Danmark, Sverige, Norge, Gothia och vissa kringliggande områden. Det lilla landet Gothia har sedan givit sitt namn åt alla de utvandrade, på samma sätt som Kastilien givit sitt namn åt innevånarna i alla provinser, som lyda under dess kungaspira¹.

Även för följande tiders framställningar av goternas äldsta historia har Nicolaus Ragvaldi uppfattning blivit grundläggande. Ännu i vår tid godtar historieskrivningen sålunda allmänt uppfattningen, att goterna ursprungligen kommit från Sverige och senare bott vid Östersjöns sydkust, vid Weichselmynningen. Nära nog genomgående har man funnit ett stöd för denna senare uppfattning i Tacitus' *Germania*, som skrivits mot slutet av första århundradet e. Kr., och i Ptolemaios' geografiska verk från mitten av 100-talet. Men helt med orätt. Både Tacitus' och Ptolemaios' uppgifter om goterna ha av denna historieskrivning tolkats med utgångspunkt från Jordanes. I själva verket äro de alltför svävande för att tillåta en exakt bestämning av goternas boplatser. Dessa ha enligt Tacitus och Ptolemaios legat någonstades i de östra delarna av Mellan-europa. Därutöver tillåta Tacitus och Ptolemaios uppgifter endast en rent negativ slutsats. Enligt Tacitus bo goterna på andra sidan (trans) lugierna, men vid Östersjön (Oceanus) bo rugier och lemovier². Enligt Ptolemaios bo goterna öster om Weichsel, men ej vid kusten; där bo venedæ, och goterna bo söder om dessa³. Goterna ha enligt Tacitus och Ptolemaios icke bott vid Östersjökusten.

¹ Alfons av Cartagena a.a. 620. Jfr Nordström, J., a.a. i *Lychnos* 1944—45, 270.

² *Trans Lugios Gotones regnantur, paulo iam adductius quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii.* Tacitus, *Germania* kap. 43.

³ *Habitant Sarmatiam gentes maximæ Venedæ propter totum Venedi-*

Uppfattningen att goterna en gång kommit från Sverige och bott vid Östersjön står och faller med Jordanes. Hans verk är den enda källan för denna uppfattning liksom för berättelsen om goternas vandring från Östersjökusten till landen vid Svarta havet. Arkeologiskt och språkvetenskapligt källmaterial, som även ofta nog indragits i diskussionen av dessa frågor, ge inga möjligheter att bestämma goternas ursprungliga boplatser och deras eventuella vandringar. Det ligger i detta källmaterials natur, att det endast kan ge kunskap om allmänna kulturtillstånd och kulturförbindelser, icke med någon som helst säkerhet om politiska händelseförlopp, icke om folkvandringar och erövringar ¹. När Jordanes' berät-

cum sinum... Minores autem gentes Sarmatiam incolunt iuxta Vistulam fluvium infra Venedas Gythones. Ptolemaios, Geographia ed. Müller I, 421, 423. Utan bärande skäl — säkerligen under inflytande från Jordanes — har forskningen menat, att folknamnen här äro i oordning, och att Venedæ och Gythones ha att byta boplatser, Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde II, 17; Schmidt, L., Geschichte der deutschen Stämme I, 197. München 1934.

¹ På grundval av detta källmaterial — icke minst själva folknamnen — har forskningen under tidernas lopp och ännu i våra dagar sökt leda i bevis, att goterna utvandrat än från Gottland, än från både Östergötland och Västergötland, än från Östergötland eller Västergötland ensamt. Även en mängd andra germanfolk — vandaler, langobarder, burgunder, rugier, cimbrer och teutoner, haruder, ambroner och ännu andra skola enligt denna forskning ha kommit från Skandinavien. Den viktigaste litteraturen i dessa frågor är förtecknade i Eric C. G. Graf Oxenstierna, Die Urheimat der Goten 194. Leipzig 1948. Se även Maurer, Fr., Nordgermanen und Alemannen. Bern u. München 1952. Att källmaterialet saknar bärkraft för dessa vittgående och ständigt växlande slutsatser är uppenbart. En träffande kritik av den behandling, som frågan om goterna och Sverige fått från arkeologisk sida lämnar Carl-Axel Moberg, Innan Sverige blev Sverige 64. Det levande förflutna 14. 1951. Se även Lauritz Weibull, En forntida utvandring från Gottland. Scandia XV, 269. 1943.

Arkeologisk forskning har länge menat, att under senromersk tid en kulturström gått från goternas land vid Svarta havet till Skandinavien. Även runorna skola med denna kulturström ha förts till Skandinavien. I denna gotiska kulturström har man sett ett bevis för goternas utvandring från Sverige. De utvandrade skola under århundraden ha uppehållit en stark förbindelse med sitt gamla hemland. Teorierna om denna gotiska kulturström ha emellertid visat sig vara svagt underbyggda. Den gotiska kulturströmmen synes ej ha existerat. Berta Stjernquist, som i sin avhandling, Simris, Acta

telse är vetenskapligt oandvändbar för goternas äldsta historia, blir det enda, som med full säkerhet kan fastställas om goternas äldsta boplatser, att dessa under 200-talet legat i landen vid Svarta havet.

VIII.

I svensk historieskrivning är Nicolaus Ragvaldi tal i Basel en av de stora händelserna. Sällan eller aldrig har en historisk skrift i Sverige fått så vittgående följder som detta tal.

Under tiden före Nicolaus Ragvaldi tal fanns i Sverige så gott som ingen kunskap om Sveriges historia under forntiden. Inhemska traditioner hade icke bevarat minnet av någon enda händelse, icke ens namnet på någon enda svensk kung före omkring år 1000. Sveriges historia började i inhemska traditioner med den förste kristne kungen, Olof Skötkung. Allt vad man trodde sig veta om Sveriges forntid före Olof Skötkung härrörde från utländska historiska berättelser. Endast ett fåtal dylika voro kända. Vid mitten av 1300-talet hade dessa blivit utgångspunkt för en liten, men anspråksfull svensk historieskrivning. Den föreligger i en svensk översättning av Moseböckerna. Författaren till denna, som trots alla försök att finna honom, är okänd, gör sig till talesman för uppfattningen, att Sverige och Götaland äro de äldsta land och bygder i Europa. »Och säger Isidorus, en vis mästare och biskop av Spanien, utkommen av västgötarna,» skriver han, »att flest all Europa är kommen av götarna och göta av Magog, Jafets sonson». Grundvalen för denna uppfattning är emellertid icke någon kunskap om goternas bragdrika erövringar ute i Europa. Berättelserna om dessa voro ännu endast

archaeologica lundensia 2. Lund 1955, undersökt det fornsaksmaterial på vilket dessa teorier vila, skriver sid. 164: The investigations which have here been carried out on the basis of the finds from Simris have shown, however, that the forms of object in question as well as the cultural phenomena involved cannot principally be associated with a Gothic cultural stream but are related directly or indirectly with the mixed Roman and Germanic culture which is to be found in the Roman provincial region... There is nothing in the archaeological material as it stands as present to suggest that runes originated in the Black Sea region and spread from there over Europe.

i ringa grad kända i Sverige¹. Uppfattningen vilade på en lärd konstruktion av Europas bebyggelsehistoria. Noaks ark, berättar översättaren av Moseböckerna, hade stannat i Armenien. »Greklands hav» hindrade bebyggelsen rakt västerut till Europa. Från landet mellan »Jorsala hav» och »Greklands hav» hade Jafets efterkommande därför över Ryssland kommit landvägen in i Sverige och Götaland. Därifrån hade de sedan bebyggt världen söder och västerut intill »Jorsala hav»².

Vid samma tid som översättningen av Moseböckerna tillkom, i Magnus Erikssons dagar, hade man i Sverige i starkt förvanskad form lärt känna en forntida svensk kungalängd från en kung Inge till en kung Olof Trätälja. Kunskapen kom från den norska Historia Norwegiæ, som i sin ordning byggde på en isländsk källa. Denna kungalängd gav namnen på 24 svenska sagokungar. En svensk historiker utökade antalet med ytterligare fyra, som skola regerat före Olof Skötkung. Han hämtade dem från norsk-isländska och danska källor; endast en av dessa fyra — Erik Segersäll — tillhör historien. Denna 1300-talets svenska kungalängd var ett torvtigt verk. Utöver kunganamnen innehöll den knappast mera än uppgifter om det sätt, på vilket dessa Sveriges många forntida kungar dött. En av dem, Fjolner, hade drunknat i en öltunna, en annan, Vanlande, hade maran strypt under sömnen, en tredje, Domalde, hade svenskarna för att få äring offrat åt Ceres, en fjärde, Alarik, hade hans egen broder slagit ihjäl med ett hästbetsel, en femte, Ingemar, hade blivit hängd i ett träd av sin egen hustru, en sjätte, Egil Vendelkråka, hade stångats ihjäl av en folkilsken tjur.

¹ Göterna omtalas i olika sammanhang i Fornsvenskt legendarium. Samlingar utgivna av Svenska Fornskriftssällskapet 7:1—2. Legendariet är skrivet under senare hälften av 1200-talet. Berättelsen om att langobarderna kommit från Sverige är känd för författaren: »Gota drotnug, som utlændes kallas longobardi.» I, 56.

² Svenska medeltidens bibelarbeten utgivna av Klemming. Samlingar utgivna av Svenska fornskriftssällskapet 9:1, 3. Jfr Kraft, Salomon, Textstudier till Birgittas revelationer 142. Stockholm 1929. Johan Nordström, Götisk historieromantik och stormaktstidens anda. De Yverbornes ö 57. Stockholm 1934.

Andra hade blivit innebrända, ramlat av hästen och slagit ihjäl sig eller blivit bragta om livet av sina bröder eller fiender¹.

Kunskapen om Sveriges forntid var fram i 1400-talet så mager och värdelös som gärna möjligt. I denna situation kom Nicolaus Ragvaldi upptäckt, att Sverige hade en den ärorikaste forntida historia. Upptäckten inleder en ny epok i svensk historieskrivnings framställning av Sveriges äldsta historia.

Nicolaus Ragvaldi var i tillfälle att själv och med framgång driva propaganda för sin uppfattning. Han blev 1438 Sveriges ärkebiskop och var från denna tid en av Sveriges ledande statsmän. På bland andra hans begäran tillkom 1442 kung Christoffers landslag. I ord, som nära anknyta till hans tal i Basel inskrevs i dennas kungabalks första paragrafer, att goternas ursprung var från Sverige: »ej finnes gota namn i flerom landom fast ståndande utan i Svea rike, för ty att av dem utspriddes gota namn i annor land, som skriften säger»².

Kungabalken gav officiell bekräftelse på Nicolaus Ragvaldi uppfattning om goterna och Sverige. Under följande århundraden, delvis ända fram i våra dagar blev denna kärnan i svensk historieskrivnings framställning av Sveriges äldsta historia. Svensk historieskrivning arbetade energiskt med berättelsen om goternas utvandring från Sverige. Kring denna uppfördes under tidernas lopp en fantastisk byggnad.

Sina höjdpunkter nådde denna historieskrivning i Johannes Magnus' »Historia de omnibus regibus Gothorum Sueonumque», utgiven i Rom 1554 och i Olaus Rudbecks »Atlantica», vars första del utkom 1677. Johannes Magnus, Sveriges siste katolske ärkebiskop, hävdar i sitt verk, att mer än tret-

¹ Monumenta historica Norvegiæ 225, 97, XVIII; Småstycken på fornsvenska samlade av Klemming 270, 265; P. A. Munch, Om kilderne til Sveriges historie i den førchristelige Tid. Samlede Afhandlinger II. 481; Om källorna till de nya namnen i längden och om det sammanhang i vilket denna synes höra hemma se Sture Bolin, Om Nordens äldsta historieforskning 194.

² Konung Christoffers landslag. Schlyter, Samling av Sveriges gamla lagar XII, 11. Jfr Thomas Ebendorfers redaktion av Nicolaus Ragvaldi tal: stante Gothorum regno et vigente ut ab initio in propria patria, licet apud exteris aquisitas nationes, ut alia mundi imperia, plurimum devicerit. G. Carlsson i Sveriges historia till våra dagar III:1, 509.

tio nationer och folk fordom äro utgångna från Sverige. Med kraft och härsköld ha de sökt sig säten i Asien, Afrika och Europa. Främst i lysande bedrifter står bland dessa goterna, vilka skola utvandrat år 875 efter syndaflo den. Inalles upptar Johannes Magnus i sin Sveriges historia 87 ost- och västgotiska kungar ute i Europa. Vare sig dessa härskat i ostgotariket i Italien, i västgotariket i Spanien eller annorstädes, för Johannes Magnus äro de alla svenska kungar. Han kallar dessa 87 kungar utrikes göta kungar.

Med utgångspunkt från Jordanes' och Nicolaus Ragvaldi berättelse om goternas utvandring från Sverige skänkte Johannes Magnus svenska folket en forntidens historia, som var äldre och ärorikare än väl något annat folk kan framvisa. Hans historia blev en både kulturellt och politiskt mäktigt inspirerande makt under storhetstiden.

Ingen svensk bok torde i samma grad som Johannes Magnus' svenska historia ha vunnit den svenska statsmaktens bevägenhet. Vasakungarna och främst Gustaf II Adolf togo den flitigt i bruk i sin politik och i sin politiska propaganda. I översättningar, i nya historieböcker, i folkskrifter, som såldes på marknader, i tal på riksdagar, vid kröningar och kungliga begravningar, vid universitet och gymnasier, ja till och med när det gällde att av allmogen uppta penninglån, inhamrades Johannes Magnus läror i det svenska folket. Sveriges ridderskap var »av de framfarne göters ätt och efterkommande som ha underlagt sig nästan hela världen», förkunnade Gustaf Adolf i sitt berömda avskedstal till rikets ständer 1630. Sverige självt var världens äldsta rike, aldrig av någon underkuvat, »för vad skull det ock billigt företräde och preeminens för andra kungariken hava bör». I Gustaf Adolfs arbetsrum på Stockholms slott hängde tapeter, som framställde de götiska historierna. I den torne j, som gick av stapeln vid hans kröning i Uppsala, uppträdde han själv som göternas kung Berig. Han bröt en lans för att de gamla göters rätta ursprung utav Sverige är. Ingen bok av en svensk författare, har det säkert med rätta påståtts, har utövat ett större inflytande på svenskt föreställningsliv och

Sveriges öden än Johannes Magnus historieverk. »Det götiska arvet, arvet efter Roms besegrare, alstrade känslan av en enastående ställning bland nationerna och skapade en tro på den medfödda kraften, som icke ryggade tillbaka för nya världshistoriska företag»¹.

Johannes Magnus historia var under långa tider Sveriges officiella rikshistoria. I Olaus Rudbecks *Atlantica* fick hans uppfattning av Sveriges historia sin monumentala fullkomning.

För Johannes Magnus hade göterna främst lyst genom väldiga erövringar och oförlikneliga krigsbragder. De hade icke saknat intresse för den andliga kulturen; i visdom och förstånd, säger Johannes Magnus, hade de nästan varit jämlika grekerna. Men den antika kulturen var för Johannes Magnus en grekernas, icke en göternas skapelse. I Olaus Rudbecks *Atlantica* är detta en övervunnen ståndpunkt. Sverige är här den antika sägnens Atlantis, »dädan», som det heter i *Atlanticans* titel, »Jafets avkomlingar, de förnämste kejsrerliga och kungliga släkter ut till hela världen, henne att styra utgångne äro.» Gamla Uppsala är Atlantisfolkets Akropolis med kungaborg och helgedom vigd åt Poseidon och Kleito. Svenskarna äro samtidigt den antika legendens hyperboreerfolk. Den antika mytologiens gestalter äro till sitt ursprung svenska. Den grekiske Apollo är av svensk börd, templet i Uppsala är Apollos tempel. Sverige är urhem för Europas, en del av Asiens och Afrikas nästan hela kultur.

Johannes Magnus', Olaus Rudbecks och deras många efterföljares framställningar av Sveriges äldsta historia äro ytterst inspirerade av Jordanes' och Nicolaus Ragvaldi berättelse om goternas utvandring från Sverige. Denna har utbyggts. Framställningarna äro frukter av den naiva patriotism, som blomstrade under Sveriges frihetskamp mot Danmark och under den svenska storhetstiden, av hejdlös fabuleringsgåva och av absolut kritiklöshet. De voro i de tiderna

¹ Johan Nordström, *Götisk historieromantik och stormaktstidens anda. De yverbornes ö* 55, 65. Stockholm 1934.

höga livsvärden för vilka krävdes fullkomlig reverentia. Kri-
tik var en nationell förbrytelse.

Karl XII:s tidens stora nederlag, förlusten av Östersjö-
väldet, de nya nederlagen i 1740-talets krig mot Ryssland
och upplysningstidens nya syn på världen medförde ett till-
nyktrande i svensk historieskrivning.

Frihetstidens historiker ställde frågan om det historiska
källmaterialets trovärdighet. Frågans besvarande blev en
katastrof för den äldre historieskrivningen. Den byggnad,
som denna uppfört, störtade samman. Men själva kärnan i
denna historieskrivning, berättelsen om goternas utvandring
från Sverige, stod kvar bland ruinerna. Den godtogs både
av Sven Lagerbring, 1700-talets främste svenske historieskri-
vare, och av Erik Gustaf Geijer. Under senare årtionden har
den fått en mera undanskymd plats, slutligen mestadels för-
svunnit ur historikernas framställning av Sveriges äldsta
historia. Historikerna ha fått känsla för att denna sent ned-
skrivna berättelse är av högst tvivelaktigt värde. Men arkeo-
loger och språkforskare godtaga den ännu i våra dagar och
lägga den till grund för stora arbeten om Sveriges äldsta
historia. De undersöka icke berättelsens ursprung; de fråga
icke efter dess trovärdighet.

Curt Weibull.